

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu järjestö tai yhdistys

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

ADHD-liitto ei kannata tämän lainsäädäntökokonaisuuden läpiviemistä. ADHD-liitto arvioi, ettei esityksen kaikkia tavoitteita ole mahdollista saavuttaa samanaikaisesti. Vaikka sääntelyn väljentyminen voi lisätä hyvinvointialueiden mahdollisuuksia huomioida alueellisia tarpeita, samalla vaarana on palveluiden eriarvoisuuden kasvu eri alueiden välillä.

Hyvinvointialueiden taloudelliset erot vaikuttavat merkittävästi niiden kykyyn vastata palvelutarpeisiin, eikä monilla alueilla ole mahdollisuuksia järjestää muuta kuin lakisääteisiä palveluja. Asiakasprosessien selkeyttäminen ja varhaisempi tuen tunnistaminen ovat kannatettavia tavoitteita, mutta niiden toteutuminen edellyttää riittäviä resursseja, toimivaa integraatiota ja monialaista yhteistyötä

Eryteisesti taloudelliset säästötavoitteet ovat ristiriidassa esityksen laadullisten tavoitteiden kanssa. ADHD-liitto pitää esityksen tavoitteita oikeansuuntaisina. On kannatettavaa, että painopiste siirtyy entisestään henkilön tilanteen ymmärtämiseen ja kohtaavaan, ammatilliseen työhön. Liitto yhtyy monien muiden lausujien huoleen siitä, että uudistusta ei kuitenkaan voida toteuttaa säästötoimenpiteenä: asiakastyön vaatimukset kasvavat samalla kun taloudelliset edellytykset heikkenevät.

Adhd-piirteisten henkilöiden kannalta uudistuksessa on sekä merkittäviä parannuksia että vakavia riskejä. Diagnoosiriippumaton erityisen tuen määritelmä ja omatyöntekijävelvoite ovat odotettuja muutoksia. Samaan aikaan kuntouttavan työtoiminnan lakkautus lyhyellä siirtymäajalla, palvelurakenteiden avoimuus ja vaikutusarvioiden puutteet neuropsykiatristen häiriöiden osalta luovat tilanteen, jossa adhd-piirteiset henkilöt voivat jäädä uudistuksen lupauksen ulkopuolelle.

Adhd-piirteisten henkilöiden tuen tarve on usein pitkäkestoista, vaihtelevaa ja osin näkymätöntä. Palvelujen keventäminen, sääntelyn väljentyminen ja hallinnollisten rakenteiden ohentaminen voivat käytännössä heikentää tuen tunnistamista, jatkuvuutta ja oikeusturvaa sekä siirtää vastuuta entistä enemmän läheisille. Tämä riski on otettava vakavasti.

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

Esityksen tavoitteet ovat kannatettavat, mutta toteutus jää useissa kohdissa puutteelliseksi. Erityisesti adhd-piirteisten henkilöiden kohdalla on riski, että palveluihin pääsy jää liikaa yksilön oman tai läheisen aktiivisuuden varaan. Tämä heikentää palvelujen saavutettavuutta juuri niiden asiakkaiden kohdalla, joilla on merkittäviä toimintakyvyn, elämänhallinnan tai osallisuuden haasteita.

Adhd-piirteisten aikuisten kohdalla tunnistamaton tai hoitamaton adhd selittää merkittävän osan työllistymisvaikeuksista, arjenhallintaongelmista ja palvelujärjestelmän ulkopuolelle jäämisestä. Tähän tarpeeseen vastaaminen edellyttää, että palveluketjut toimivat, vastuut ovat selvät ja ammattilaisilla on tarvittava neuropsykiatrinen osaaminen.

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

ADHD-liitto pitää uutta 5 a §:ää esityksen tärkeimpänä yksittäisenä parannuksena. Erityisen tuen tarpeen rakentaminen psyykkisen, kognitiivisen ja sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteelle, ilman diagnoosivaadetta on adhd-piirteisten henkilöiden kannalta ratkaisevan tärkeä muutos. Osa liiton jäsenistöstä jää tällä hetkellä tuen ulkopuolelle, koska heillä ei ole diagnoosia tai se on viivästynyt. Uusi määritelmä voi korjata tätä rakenteellista epäoikeudenmukaisuutta.

Erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan määrittely jää osin epäselväksi suhteessa sosiaalityön erityisiin tehtäviin. Pykälän soveltaminen käytännössä on ratkaisevaa ja soveltaminen vaihtelee väistämättä, jos perustelut eivät ohjaa riittävästi.

Liitto esittää:

- Pykälän perusteluihin kirjataan selkeästi, että toiminnanohjauksen vaikeudet ja kognitiivisen toimintakyvyn rajoitteet, voivat täyttää erityisen tuen kriteerin ilman diagnoosia.
- Hyvinvointialueille asetetaan velvoite varmistaa, että tuen tarpeen arvioijilla on riittävä neuropsykiatrinen osaaminen tai konsultaatiomahdollisuus.
- Sosiaalihuoltolaki on ensisijainen laki myös vammaisille henkilöille. Liitto esittää, että lakiin kirjataan selkeästi samat vamma ryhmät kuin vammaispalvelulaissa, jotta yhdenvertaisuus ja palveluihin pääsy turvataan riippumatta siitä, minkä lain perusteella asiakkuus on muodostunut.

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Hyvinvoinnin edistämisen kirjaaminen omaksi kokonaisuudekseen on kannatettavaa. Hyvinvoinnin edistäminen ei kuitenkaan saa jäädä yleiselle tasolle vaan sen tulee näkyä käytännössä saavutettavina ja riittävinä tukimuotoina. Oikea-aikainen tuki ehkäisee kriisejä ja vähentää raskaampien palvelujen tarvetta. Tämä on adhd-piirteisten perheiden arjessa keskeistä.

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen vahvistaminen ammatillisena asiantuntijatyönä on oikea suunta. Huolena on kuitenkin 14 a §:n mukainen vaatimus ammatillisen asiantuntijatyön ensisijaisuudesta voi johtaa liian tiukkaan portinvartijuuteen, jolloin palveluihin pääsyn kynnyksessä nousee kohtuuttoman suureksi.

Adhd-piirteisille henkilöille tämä on erityinen ongelma. Avun hakeminen on usein jo itsessään haastavaa, koska toiminnanohjauksen vaikeudet, häpeä ja aiemmat pettymykset

palvelujärjestelmässä korottavat kynnyksiä entisestään. Jos ensimmäinen kontakti ei johda konkreettiseen apuun, riski palvelujärjestelmästä putoamiseen on suuri.

Erytystä tukea tarvitsevan asiakkaan määrittely jää tulkinnanvaraiseksi eikä se anna riittäviä perusteita sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan työnjaon selkeyttämiseen. Tämä heikentää sääntelyn ennakoitavuutta.

Merkittävä huoli liittyy hyvinvoinnin edistämisen resurssien ja osaamisen riittävyyteen. Jo nykyisellään ennaltaehkäisevä työ jää monin paikoin liian vähäisten resurssien varaan, ja ilman riittävää henkilöstöä sekä asiantuntemusta uuden sääntelyn tavoitteet voivat jäädä toteutumatta käytännössä. Vaikuttava hyvinvoinnin edistäminen edellyttää työntekijöille aikaa, osaamista ja toimivia yhteistyörakenteita.

Samalla on tärkeää huolehtia siitä, ettei painopisteen siirtäminen hyvinvoinnin edistämiseen heikennä paljon tukea tarvitsevien henkilöiden mahdollisuuksia saada tarpeidensa mukaisia palveluja oikea-aikaisesti. Neurokirjon asiakkaiden kohdalla ennaltaehkäisevän ja korjaavan tuen tulee muodostaa toimiva kokonaisuus, jossa varhainen tuki tukee muuta palvelua eikä korvaa välttämättömiä palveluita.

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Adhd-piirteisten perheissä arjen hallinta, vuorovaikutuksen tukeminen ja vanhemmuuden vahvistaminen ovat juuri niitä alueita, joille lapsiperhepalvelu kohdistuu.

Palvelun sisältö jää kuitenkin laissa avoimeksi. Jos palvelujen sisältö kevenee ja niiden saatavuus vaihtelee alueittain, asiakassuunnitelmien merkitys jää käytännössä heikoksi. Adhd-piirteisillä perheillä tuen tarve on usein pitkäkestoista ja monialaista, joten yksi kevyt palvelumuoto ei riitä.

Erytinen huoli koskee perheneuvolaa. Uudessa lapsiperhepalvelussa kasvatus- ja perheneuvontaa koskeva 26 § kumotaan ja sen sisältö sulautuu väljästi säänneltyyn kokonaisuuteen. Samalla katoaa lakisääteinen vaatimus moniammatillisesta toteutuksesta sosiaalityön ja psykologian kanssa. Hallituksen esityksen omien laskelmien mukaan muutos vähentäisi psykologien työpanosta kasvatus- ja perheneuvonnassa noin 40 prosentilla. Adhd-piirteisille lapsille psykologinen osaaminen on lapsiperhepalvelussa välttämätöntä, ei valinnaista.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Adhd-piirteiset aikuiset ovat merkittävästi yliedustettuina pitkäaikaistyöttömissä. Työllistymisvaikeudet johtuvat usein tunnistamattomista neuropsykiatrisista piirteistä, eivät työtahdosta tai motivaation puutteesta. Palvelu, joka kohdistuu toimintakyvyn ja osallisuuden vahvistamiseen, vastaa tähän tarpeeseen paremmin kuin puhtaasti työllistymiseen tähtäävät palvelut.

Palvelun rajaus ensisijaisesti niille, joiden tarpeeseen ei voida vastata TE-palveluilla tai kuntoutuksella, on käytännössä ongelmallinen. On epäselvää, mitä pykälätasolla mainitut kuntoutuspalvelut ovat ja ketkä niitä järjestävät. Tämä epäselvyys heikentää sääntelyn ennakoitavuutta asiakkaan näkökulmasta ja luo riskin tilanteista, joissa mikään taho ei ota vastuuta asiakkaasta.

Adhd-piirteiset asiakkaat voivat pomppia palvelusta toiseen ilman kokonaisvastuuta ja juuri tähän omatyöntekijävelvoitteen pitäisi vastata, mutta sen toteutuminen 17 §:n asiakkaiden kohdalla on varmistettava erikseen.

Adhd-piirteisten henkilöiden parissa työskentelevien ammattilaisten neuropsykiatrisen osaamisen varmistaminen ja vahvistaminen on keskeistä uudistuksen tavoitteiden toteutumisen kannalta. Tällä hetkellä osaaminen on epätasaisesti jakautunutta eikä sen varmistamiseen ole rakenteellisia mekanismeja. Liitto pitää tärkeänä, että hyvinvointialueet huolehtivat neuropsykiatrisen täydennyskoulutuksen saatavuudesta sosiaalihuollon ammattilaisille sekä konsultaatiomahdollisuuden järjestämisestä tilanteissa, joissa oma osaaminen ei riitä.

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

Kokonaisuutena uudistus sisältää useita hyviä tavoitteita, mutta lukuun 3 liittyy paljon epäselvyyksiä.

9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4) Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Adhd-piirteisten henkilöillä avunhakemisen kynnys on usein erityisen korkea, ja nopea yhteys voi olla ratkaiseva tilanteen eskaloitumisen ehkäisemiseksi.

Lastensuojelun näkökulmasta 35 c §:n mukainen ehdotus on kannatettava ja tukee tavoitteita oikea-aikaisuudesta ja työskentelyyn aloittamisen sujuvoittamisesta. Toteutus vaatii kuitenkin oikein mitoitettuja työntekijäresursseja.

Tuen tarpeen arvioinnissa on varmistettava, että arvioijalla on riittävä osaaminen neuropsykiatristen piirteiden tunnistamiseen. Adhd-piirteisten henkilöillä voi olla vaikeuksia tuoda esiin omia tarpeitaan sekä toiminnanohjauksen haasteet, häpeä ja aiemmat kokemukset voivat haitata itsensä ilmaisua. Tämä edellyttää erityistä herkkyyttä ja ammattitaitoa arvioijalta.

Palvelutarpeen arviointi on juridisesti merkittävämpi käsite, joka luo asiakkaalle oikeuksia. Liitto edellyttää, että otetaan käyttöön käsite "tuen- ja palvelutarpeen arviointi", jotta asiakkaan oikeusturva säilyy.

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Omatyöntekijävelvoite erityistä tukea tarvitseville on yksi uudistuksen tärkeimmistä muutoksista. Adhd-piirteisille henkilöille palvelujärjestelmässä navigointi on usein erityisen haastavaa. Asiat jäävät hoitamatta, asiointi kariutuu ja tuen jatkuvuus katkeaa. Nimetty vastuuhenkilö on rakenteellinen ratkaisu tähän ongelmaan.

Pelkkä suunnitelma ei turvaa asiakkaan asemaa, mikäli käytettävissä ei ole riittäviä palveluja tai niiden saatavuus vaihtelee alueittain. Omatyöntekijä ilman tosiasiallisia palveluja ei ratkaise ongelmaa.

Erytystä huolta herättää asiakassuunnitelmaa koskeva muutosehdotus (s. 252), jossa palveluntuottajaa, palvelun toteuttamistapaa ja toimintayksikköä ei enää kirjattaisi asiakassuunnitelmaan hyvinvointialuetta sitovasti. YK:n vammaissopimus korostaa, että asiakas on itse keskeinen toimija omassa asiassaan. Muutosehdotus heikentää tätä. Asiakas menettää mahdollisuuden tosiasiallisesti vaikuttaa siihen, miten ja missä hänen palvelunsa toteutetaan. Tämä on ristiriidassa YK:n vammaissopimuksen velvoitteiden kanssa.

Liitto esittää:

- Omatyöntekijän mitoitusselvoite ulotetaan koskemaan myös erityistä tukea tarvitsevia aikuisia, ei ainoastaan lapsia.
- Omatyöntekijälle turvataan pääsy neuropsykiatriseen konsultaatioon tai omatyöntekijällä on itse oltava tarvittava osaaminen.

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Adhd-piirteisten lasten kohdalla palvelukokonaisuudet ovat usein laajoja ja monialaisia, ja tämä vaatii omatyöntekijältä enemmän aikaa kuin pelkkä hallinnollinen koordinointi. Liitto tukee mitoituksen tarkistamista alaspäin tai vähintään sen tarkkaa seurantaä käytännössä.

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

Liitto korostaa, että asiakassuunnitelman ja omatyöntekijän veloitteiden on oltava todellisia myös ennen diagnoosia. Erityisen tuen tunnistamisen on perustuttava toimintakyvyn arviointiin, ei diagnoositietoon. Tämä on 5 a §:n lupaus, jonka on näytävä myös käytännön prosesseissa.

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Sosiaalityöntekijän erityistehtävien selkiyttäminen on kannatettavaa. Toteutus vaatii hyvinvointialueilla työn resursointia ja organisointia niin, että sosiaalityöntekijän erityisosaamista tarvitsevat asiakkaat tunnistetaan ajoissa ja osataan ohjata sosiaalityöntekijän asiakkuuteen. Neuropsykiatrinen osaaminen on tähän sisällyttävä.

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Vastuuviranhaltijan roolin selkiyttäminen on myönteistä. Perusteluteksti on osin ristiriitainen sen suhteen, mitkä tehtävät kuuluvat vastaavalle viranhaltijalle ja mitkä ovat operatiivisia johtamistehtäviä. Tähän on saatava selkeys.

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Kirjaamisvelvoitteen keventäminen tarpeellisista olennaisiin tietoihin on tarkoitettu vähentämään hallinnollista työtaakkaa. Kirjaaminen on keskeisessä roolissa palvelutarpeen arvioinnin, asiakassuunnitelmien ja päätöksenteon perustana, ja että kirjaamiseen kohdistuvien kevennysten vaikutuksia on arvioitava huolellisesti.

Adhd-piirteisten henkilöiden kohdalla toimintakykytieto, kognitiiviset rajoitteet ja arjen haasteet ovat olennaisia, ei pelkästään diagnoositieto. On varmistettava, että ohjeistus tukee tämän tiedon kirjaamista eikä olennaisuus kapeuta kirjaamista tavalla, joka heikentää asiakkaan oikeusturvaa.

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

Liitto vastustaa kaikkia esityksessä ehdotettuja asiakasmaksujen korotuksia. Maksujen korotukset kohdistuvat usein juuri heikommassa asemassa oleviin henkilöihin, joilla on suurin tuen tarve.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

Kokonaisuus vaatii tarkempaa vaikutusten arviointia ja selkeyttämistä

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Esityksen taloudellinen arviointi jää liian kapeaksi ja lyhytjänteiseksi. Siinä ei riittävästi huomioida sitä, että varhaisen tuen heikkeneminen, palvelujen viivästyminen ja vastuun siirtyminen omaisille voivat kasvattaa kustannuksia myöhemmin. Avoimeksi jää, mistä tosiasialliset säästöt tulevat, ja vaara on, että säästöt kohdentuvat varhaisen vaiheen palveluihin ja lisäävät korjaavien palvelujen, kuten lastensuojelun sijaishuollon kustannuksia. Intensiiviset varhaisen tuen palvelut maksavat noin 40–60 % korjaaviin palveluihin verrattuna. Tätä ei ole huomioitu riittävästi.

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Esitysluonnos ei anna riittävän kattavaa kuvaa lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteiskuntavaikutuksista. Erityisesti vaikutuksia paljon ja pitkäkestoista tukea tarvitseviin asiakkaisiin ei ole arvioitu riittävästi. Adhd-piirteiset henkilöt ovat juuri tämä ryhmä.

Siiskonen Katriina
ADHD-liitto ry